

WYDANIE 10
zaktualizowane

POLSKIE POSTĘPOWANIE KARNE

Tomasz Grzegorzczak
Janusz Tylman

REDAKTORZY NAUKOWI 10. WYDANIA

Radosław Olszewski
Dariusz Świecki

AUTORZY AKTUALIZACJI

Michał Błoński
Jarosław Kasiński
Michał Kurowski
Amadeusz Małolepszy
Piotr Misztal
Radosław Olszewski
Katarzyna Rydz-Sybilak
Dariusz Świecki

WYDANIE 10
zaktualizowane

POLSKIE POSTĘPOWANIE KARNE

Tomasz Grzegorzcyk
Janusz Tylman

REDAKTORZY NAUKOWI 10. WYDANIA

Radosław Olszewski
Dariusz Świecki

AUTORZY AKTUALIZACJI

Michał Błoński
Jarosław Kasiński
Michał Kurowski
Amadeusz Małolepszy
Piotr Misztal
Radosław Olszewski
Katarzyna Rydz-Sybilak
Dariusz Świecki

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 września 2022 r.

Recenzent

Dr hab. Piotr Krzysztof Sowiński, profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego

Wydawca

Anna Kieszek-Sobczyńska

Redaktor prowadzący

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

Violet Design

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski

Poszczególne rozdziały napisali:

Tomasz Grzegorzczak – rozdziały IV–VIII, XII–XVII

Janusz Tylman – Wprowadzenie, rozdziały I–III, IX–XI

Dariusz Świecki – rozdział XVIII

Poszczególne rozdziały zaktualizowali:

Michał Błoński – rozdziały XI, XV

Jarosław Kasiński – rozdziały VII, XIII

Michał Kurowski – rozdziały VIII, X

Amadeusz Małolepszy – rozdziały III, XVI, XVII

Piotr Misztal – rozdziały V, VI

Radosław Olszewski – Wprowadzenie, rozdziały I, II

Katarzyna Rydz-Sybilak – rozdziały IV, IX

Dariusz Świecki – rozdziały XII, XIV

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-638-4

10. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wykaz literatury powoływanej zapisem skrótowym	15
Słowo wstępne	21
Wprowadzenie	23

CZĘŚĆ OGÓLNA

Rozdział I

Zagadnienia wstępne	51
§ 1. Pojęcia podstawowe	51
§ 2. Gwarancje procesowe	70
§ 3. Źródła prawa karnego procesowego	78
§ 4. Zakres mocy obowiązującej przepisów procesowych	85
§ 5. Wykładnia prawa karnego procesowego	87
§ 6. Nauka prawa karnego procesowego	91

Rozdział II

Naczelné zasady procesowe	95
§ 1. Wiadomości ogólne	95
§ 2. Zasada prawdy materialnej	103
§ 3. Zasada swobodnej oceny dowodów	108
§ 4. Zasada obiektywizmu	113
§ 5. Zasada bezpośredniości	117
§ 6. Zasada skargowości i zasada postępowania z urzędu	129
§ 7. Zasada kontrydiktoryjności i zasada śledcza	137
§ 8. Zasada równouprawnienia stron	146
§ 9. Zasada legalizmu	148
§ 10. Zasada domniemania niewinności	163
§ 11. Zasada <i>in dubio pro reo</i>	173
§ 12. Zasada ciężaru dowodu (<i>onus probandi</i>)	175
§ 13. Zasada prawa do obrony	178
§ 14. Zasada jawności	185

§ 15. Zasada ustności i pisemności	193
§ 16. Zasada koncentracji	196

Rozdział III

Warunki dopuszczalności postępowania karnego	213
§ 1. Wiadomości ogólne	213
§ 2. Poszczególne przesłanki procesowe	224

Rozdział IV

Sąd, inne organy procesowe i pomocnicy procesowi	255
§ 1. System sądów i ich właściwość	255
1. System sądów w Polsce	256
2. Właściwość sądu	270
3. Procesowe organy wewnątrzsądowe	289
§ 2. Skład sądu. Wyłączenie sędziego	291
1. Skład sądu	292
2. Wyłączenie sędziego	297
§ 3. Prokurator jako organ postępowania karnego	307
1. Rola prokuratora w postępowaniu karnym	308
2. Struktura prokuratury	312
3. Zasady działania prokuratury	316
§ 4. Policja i inne organy ścigania	319
1. Policja w postępowaniu karnym	320
2. Agencje: Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Wywiadu	326
3. Centralne Biuro Antykorupcyjne	328
4. Inne organy ścigania	329
§ 5. Pomocnicy procesowi	335

Rozdział V

Strony postępowania karnego	341
§ 1. Pojęcie strony i rodzaje stron	341
§ 2. Oskarżyciel publiczny	349
§ 3. Pokrzywdzony	361
§ 4. Oskarżyciel posiłkowy	379
§ 5. Oskarżyciel prywatny	393
§ 6. Oskarżony	399
§ 7. Strony szczególne i quasi-strony	428

Rozdział VI

Przedstawiciele procesowi stron, rzecznicy interesu społecznego i inni uczestnicy postępowania karnego	441
§ 1. Przedstawiciele procesowi stron	441
1. Uwagi wstępne	441
2. Przedstawiciel ustawowy w procesie karnym	442
3. obrońca	445
4. Pełnomocnik	468

§ 2. Rzecznicy interesu społecznego	474
1. Uwagi wstępne	474
2. Przedstawiciel społeczny	475
3. Rzecznik Praw Obywatelskich i Rzecznik Praw Dziecka	479
4. Prokurator Generalny	485
5. Prokurator jako rzecznik interesu społecznego	487
6. Instytucja państwowa, samorządowa lub społeczna jako rzecznik interesu społecznego	488
7. Rzecznik interesu społecznego, o którym mowa w art. 93 ustawy o SN	489
§ 3. Inni uczestnicy postępowania karnego	490

Rozdział VII

Czynności procesowe	493
§ 1. Pojęcie i klasyfikacja czynności procesowych	493
§ 2. Orzeczenia, zarządzenia i polecenia	509
§ 3. Narada i głosowanie	529
§ 4. Porządek czynności procesowych	535
§ 5. Terminy	542
§ 6. Doręczenia	553
§ 7. Protokoły i inne sposoby dokumentacji czynności procesowych	558
1. Protokoły	559
2. Inne sposoby dokumentowania czynności procesowych	565
§ 8. Przeglądanie akt i sporządzanie odpisów	569
§ 9. Odtworzenie zaginionych lub zniszczonych akt	572

Rozdział VIII

Dowody	577
§ 1. Pojęcie dowodu i rodzaje dowodów	577
§ 2. Zakazy dowodowe	588
§ 3. Wprowadzanie dowodów do procesu. Wniosek dowodowy	614
§ 4. Charakterystyka poszczególnych dowodów	621
1. Wyjaśnienia oskarżonego	621
2. Świadkowie	627
3. Biegli, tłumacze, specjaliści	657
4. Oględziny. Otwarcie zwłok. Eksperyment procesowy	672
5. Wywiad środowiskowy i badanie oskarżonego	677
6. O niektórych innych dowodach	680
§ 5. Dowodowe czynności poszukiawcze	686
1. Zatrzymanie rzeczy. Przeszukanie	686
2. Kontrola i utrwalanie rozmów	696
3. Niektóre inne sposoby wykrywania dowodów	704

Rozdział IX

Środki przymusu	707
§ 1. Wiadomości ogólne	707
§ 2. Zatrzymanie	709

§ 3. Środki zapobiegawcze	723
1. Uwagi wstępne	723
2. Postanowienia ogólne. Tymczasowe aresztowanie	728
3. Nieizolacyjne środki zapobiegawcze	768
4. Poręczenie	770
5. Dozór	776
6. Nakaz okresowego opuszczenia przez oskarżonego lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym	778
7. Zawieszenie oskarżonego w czynnościach służbowych lub w wykonywaniu zawodu, nakaz powstrzymania się od określonej działalności lub od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów, zakaz ubiegania się o zamówienia publiczne na czas trwania postępowania	781
8. Zakazy związane z ochroną wykonywanych zawodów	785
9. Zakaz opuszczania kraju	787
10. Uwagi końcowe	790
§ 4. Poszukiwanie oskarżonego i list gończy	791
§ 5. List żelazny	793
§ 6. Kary porządkowe	796
§ 7. Zabezpieczenie majątkowe	798

CZĘŚĆ SZCZEGÓLNA

Rozdział X

Postępowanie przygotowawcze	807
§ 1. Uwagi wprowadzające	807
§ 2. Wiadomości i postanowienia ogólne	816
§ 3. Wszczęcie śledztwa lub dochodzenia	842
§ 4. Przebieg śledztwa	857
§ 5. Zakończenie śledztwa	871
§ 6. Dochodzenie	880
§ 7. Nadzór prokuratora nad postępowaniem przygotowawczym	902
§ 8. Czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym	914
§ 9. Akt oskarżenia	922

Rozdział XI

Postępowanie przed sądem I instancji	935
§ 1. Wiadomości ogólne	935
§ 2. Wstępna kontrola oskarżenia	939
§ 3. Przygotowanie do rozprawy głównej	963
§ 4. Jawność rozprawy głównej i jej ogólny porządek	970
§ 5. Rozpoczęcie rozprawy głównej	986
§ 6. Przewód sądowy	989
§ 7. Głosy stron	1017
§ 8. Wyrokowanie	1019

Rozdział XII

Postępowanie odwoławcze	1047
§ 1. Pojęcie i cechy środka odwoławczego	1047
1. Środki zaskarżenia a środki odwoławcze	1048
2. Cechy środka odwoławczego. Organy odwoławcze	1051
§ 2. Model postępowania odwoławczego	1054
1. Skuteczność środka odwoławczego	1056
2. Zasady składania środka odwoławczego. Cofanie środka odwoławczego	1064
3. Granice kontroli odwoławczej	1066
4. Przyczyny odwoławcze	1075
A. Względne przyczyny odwoławcze	1075
B. Bezwzględne przyczyny odwoławcze	1082
C. Rażąca niesprawiedliwość orzeczenia	1091
5. Rodzaje rozstrzygnięć organu odwoławczego	1093
§ 3. Apelacja i postępowanie apelacyjne	1099
§ 4. Zażalenie i sprzeciw oraz postępowanie zażaleniowe	1107

Rozdział XIII

Postępowania szczególne	1117
§ 1. Pojęcie, istota i rodzaje postępowań szczególnych	1117
§ 2. Postępowanie w sprawach z oskarżenia prywatnego	1121
§ 3. Postępowanie nakazowe	1130
§ 4. Postępowanie przyspieszone	1138
§ 5. Postępowanie karne skarbowe	1151
§ 6. Postępowanie w kwestii odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary	1166

Rozdział XIV

Nadzwyczajne środki zaskarżenia	1177
§ 1. Pojęcie i rodzaje nadzwyczajnych środków zaskarżenia	1177
§ 2. Kasacja	1180
§ 3. Skarga na wyrok sądu odwoławczego	1199
§ 4. Wznowienie postępowania	1202
§ 5. Wniosek o stwierdzenie nieważności orzeczenia wydanego wobec osoby represjonowanej za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego	1219
§ 6. Skarga nadzwyczajna	1223

Rozdział XV

Postępowania po uprawomocnieniu się orzeczenia	1227
§ 1. Wiadomości wstępne	1227
§ 2. Podjęcie postępowania warunkowo umorzonego	1229
§ 3. Odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie	1234
§ 4. Ułaskawienie	1258
§ 5. Wyrok łączny	1263

Rozdział XVI

Postępowanie w sprawach karnych ze stosunków międzynarodowych	1275
§ 1. Wiadomości wstępne	1275
§ 2. Immunitet dyplomatyczny i konsularny	1278
§ 3. Pomoc prawna i doręczenia w sprawach karnych	1281
§ 4. Przejęcie i przekazanie ścigania karnego	1286
§ 5. Przejęcie i przekazanie orzeczeń do wykonania	1291
§ 6. Ekstradycja	1296
§ 7. Europejski nakaz aresztowania	1309
§ 8. Występowanie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej i wykonywanie wniosków państw członkowskich w kwestii zatrzymania dowodu lub zabezpieczenia mienia oraz dla wykonania środka zapobiegawczego oraz o przeprowadzenie czynności dochodzeniowych na podstawie europejskiego nakazu dochodzeniowego	1322
§ 9. Występowanie i przyjmowanie w ramach Unii Europejskiej wystąpień o wykonanie orzeczenia o karach i środkach o charakterze pieniężnym oraz o przypadku	1340
§ 10. Występowanie i przyjmowanie w ramach Unii Europejskiej wystąpień o wykonanie kary pozbawienia wolności, orzeczeń związanych z poddawaniem sprawcy próbie oraz o wykonanie europejskiego nakazu ochrony	1351
§ 11. Współpraca z Międzynarodowym Trybunałem Karnym	1368

Rozdział XVII

Postępowanie karne w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych	1377
--	------

Rozdział XVIII

Koszty procesu	1391
-----------------------------	------

Skorowidz	1405
------------------------	------

Autorzy	1437
----------------------	------

SŁOWO WSTĘPNE

Oddajemy do rąk Czytelników podręcznik, napisany przez Profesorów Tomasza Grzegorzycy i Janusza Tylmana. Autorzy Ci opracowali i aktualizowali w latach 1998–2014 kolejne wydania tej publikacji, cenionej przez studentów, aplikantów, osoby wykonujące zawody prawnicze, a także przedstawicieli nauki. Dotychczas ukazało się dziewięć edycji. W 2021 r. pojawiła się idea przygotowania dziesiątego, jubileuszowego wydania, uwzględniającego liczne zmiany normatywne prawa karnego procesowego. Niestety, nie było już wśród nas Profesora Janusza Tylmana, który zmarł 23.03.2020 r. Profesor Tomasz Grzegorzycy wskazał zespół autorów spośród współpracowników z Katedry Postępowania Karnego i Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego. Sam zrezygnował z bezpośrednich prac nad tym wydaniem podręcznika, nie doczekawszy jednak ich ukończenia. Profesor zmarł 29.09.2021 r.

Dziesiąte, jubileuszowe wydanie podręcznika jest hołdem złożonym naszym Mistrzom, wyrazem szacunku, a także chęci kontynuowania Ich dzieła. Przygotowując je, zachowaliśmy układ podręcznika, dodając jedynie rozdział o kosztach procesu. Staraliśmy się oddać myśl przewodnią, poglądy Autorów, zachowując w możliwie najszerszym stopniu treść poprzedniego wydania, wprowadzając modyfikacje i aktualizacje wszędzie tam, gdzie wymagał tego stan prawny, który podlegał przez ostatnie osiem lat niezwykle licznym i daleko idącym zmianom.

Podręcznik przeznaczony jest przede wszystkim dla osób studiujących prawo. Przedstawiono w nim aspekty teoretyczne i dogmatyczne kodyfikacji oraz podjęto próbę wyjaśnienia sensu i znaczenia poszczególnych instytucji oraz rozwiązań ustawowych. Ze względu na charakter opracowania tylko w pewnym stopniu wnika ono głębiej w znaczące dla praktyki zagadnienia szczegółowe, chociaż w dość licznych, często wązłych kwestiach dokonano pełniejszej interpretacji obowiązujących unormowań i przedstawiono sposób ich rozumienia. Podręcznik ten – jak dotychczas – będzie przydatny także praktykom, w tym aplikantom sądowym, prokuratorskim, adwokackim i radcowskim. Znajdą w nim oni bowiem zarówno obraz całego obowiązującego prawa karnego procesowego (postępowania karnego), jak i szerszą prezentację ważkich instytucji procesowych, wyjaśnienie ich *ratio legis* oraz wskazanie wzajemnych powiązań między unormowaniami różnych kwestii procesowych.

Układ treści podręcznika odpowiada w zasadzie systematyce Kodeksu. Analizę poszczególnych zagadnień, ujętych w osiemnastu rozdziałach, poprzedza „Wprowadzenie” prezentujące w zwięzłym zarysie historię przemian polskiego systemu karnoprocesowego, poczynając od roku 1918, a także genezę i ogólną charakterystykę nowej kodyfikacji oraz jej dotychczasowych nowelizacji. W pierwszych wszakże rozdziałach wyodrębniono tradycyjnie – również wobec konieczności odpowiedniego uwzględnienia podstawowych założeń teoretycznych i ze względu na potrzeby dydaktyczne – zagadnienia unormowane w Kodeksie w sposób łączny. Rozdziały te są poświęcone podstawowym pojęciom postępowania karnego oraz naczelnym zasadom i przesłankom procesowym, co odpowiada w znacznym stopniu treści działu pierwszego Kodeksu, kwestie zaś objęte jego działem drugim („Sąd”) połączono z prezentacją innych organów procesowych oraz ich pomocników. Dalsze rozdziały podręcznika odnoszą się już wprost do kolejnych działów Kodeksu postępowania karnego. Starano się przy tym wyeksponować w miarę możliwości niektóre nowe lub zmodyfikowane instytucje, omawiając je w odrębnych podrozdziałach lub punktach.

Na początku każdego rozdziału oraz podrozdziału została zamieszczona literatura do danych zagadnień. Jest to jedynie literatura wybrana. Wskazano przede wszystkim te liczne publikacje, które odnoszą się wprost do obecnego Kodeksu lub odnosiły się do jego kolejnych projektów. Ponadto uwzględniono opracowania powstałe pod rządami poprzednich uregulowań, do których nadal warto sięgać, zwłaszcza wtedy, gdy omawiane unormowanie nie uległo istotniejszej zmianie lub gdy następuje powrót do niektórych, obowiązujących wcześniej instytucji.

Literatura ta oczywiście nie jest obowiązkowa dla studenta przygotowującego się do egzaminu z postępowania karnego. Może ona natomiast być pomocna seminarzystom przygotowującym prace magisterskie z tego przedmiotu, a także każdemu Czytelnikowi, który chciałby pogłębić swą wiedzę o poszczególnych zagadnieniach i problemach prawnych przedstawianych w podręczniku. Podobnymi względami kierowano się, cytując lub tylko wskazując orzeczenia sądowe wydane pod rządami obecnego Kodeksu postępowania karnego, a także te, które ukazały się pod rządami poprzednich kodyfikacji i w całości lub choćby w części zachowały swą aktualność.

Mamy nadzieję, że ta szczególna edycja podręcznika okaże się godna naszych Nauczycieli i zdobędzie uznanie Czytelników.

Autorzy

WPROWADZENIE

I. W roku 1918 Państwo Polskie, odzyskując niepodległość, odziedziczyło po zaborcach trzy różne systemy prawne. W zakresie procesu karnego obowiązywały kodeksy: rosyjski z 1864 r., niemiecki z 1877 r. oraz austriacki z 1873 r. Ustawą z 3.06.1919 r. (Dz.Pr. Nr 44, poz. 315) powołano Komisję Kodyfikacyjną Rzeczypospolitej Polskiej, której zadaniem było: „przygotowanie projektów jednolitego ustawodawstwa dla wszystkich ziem w skład Państwa wchodzących, a to w dziedzinie prawa cywilnego i karnego” (art. 2 lit. a). 1

 Unifikacji procesu karnego dokonano dopiero przez wydanie 19.03.1928 r. własnego Kodeksu postępowania karnego (Dz.U. Nr 33, poz. 313 ze zm.), który wszedł w życie 1.07.1929 r., chociaż postępowanie wojskowe toczyło się jeszcze do końca 1936 r. na podstawie austriacko-węgierskiego Kodeksu z 1912 r. (zastąpionego polskim Kodeksem wojskowego postępowania karnego z 29.11.1936 r., Dz.U. Nr 76, poz. 537 ze zm.). Nowy **Kodeks karny** z 11.07.1932 r. wszedł w życie 1.09.1932 r. (Dz.U. Nr 60, poz. 571) (razem z prawem o wykroczeniach z 11.07.1932 r.). 2

Fakty te świadczą zarówno o olbrzymich trudnościach, z jakimi borykało się – również na gruncie szeroko rozumianego prawa karnego i karnego wymiaru sprawiedliwości – odradzające się Państwo Polskie, jak i o wielkim dziele unifikacji prawa (zob. Śliwiński, *Proces*, s. 55 i n.). Jednakże – jak słusznie się podkreśla – unifikacja nie oznaczała pełnej stabilizacji (W. Daszkiewicz, K. Paluszyńska-Daszkiewicz, *Proces karny i materialne prawo karne w Polsce w latach 1918–1939*, Toruń 1965, s. 4 i n.).

Kodeks postępowania karnego z 1928 r. przyjął znaną, „mieszaną” formę procesu, z nieformalnym dochodzeniem, śledztwem sądowym, jawną i kontradyktoryjną rozprawą oraz apelacyjno-kasacyjnym systemem odwoławczym. Chociaż sięgał do instytucji i poszczególnych rozwiązań zawartych w kodeksach obowiązujących w trzech dzielnicach Polski – i pośrednio, a także często bezpośrednio, do myśli i **kodyfikacji francuskiej z 1808 r.**, z której wywodzi się konstrukcja „mieszanej” formy procesu – był w znacznym stopniu tworem oryginalnym, charakteryzował się dobrą techniką legislacyjną i oceniano go jako jeden z lepszych wówczas kodeksów europejskich. W wersji przekazanej przez Komisję Kodyfikacyjną (*Projekt ustawy postępowania karnego*, Warszawa–Lwów 3

1926–1927) chronił on też – poza wykazującym poważne mankamenty dochodzeniem – w zasadzie w sposób wystarczający prawa i interesy uczestników postępowania. Przejawiały się w nim wyraźnie tendencje liberalne (M. Cieślak, J. Tylman, *Prawo karne procesowe [w:] Stan i zadania nauk penalnych w Polsce*, Warszawa 1983, s. 57 i n.; J. Tylman, *Związki polskiego i niemieckiego prawa karnego procesowego [w:] Związki prawa polskiego z prawem niemieckim*, Łódź 2006, s. 103 i n.; S. Waltoś, *Model postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 1968, s. 12).

- 4 Przypomnieć wszakże trzeba, że jeszcze w toku prac nad Kodeksem jego twórcy znajdowali się pod presją znacznej części praktyków, którzy z reguły **byli przeciwni szerokim gwarancjom procesowym stron** i którzy później atakowali Kodeks jako „nieodpowiadający duchowi czasu”. Komisja Kodyfikacyjna obawiała się, że projekt bardziej nowoczesny podzieli los projektu ustawy o sądach dla nieletnich z 1921 r. i zostanie odrzucony (W. Daszkiewicz, K. Paluszyńska-Daszkiewicz, *Proces karny...*, s. 30 i n.). Projekt spotkał się również z krytyką kręgów domagających się **większych gwarancji dla oskarżonego**, przeważały jednak głosy przeciwników nadmiernej rzekomo liberalizacji, którzy m.in. twierdzili, że zaprojektowana procedura jest zbyt powolna, przesadnie uwzględnia zasadę kontrydiktoryjności, niepotrzebnie wprowadza sądy przysięgłych, za szeroko traktuje uprawnienia pokrzywdzonego jako oskarżyciela posiłkowego, ułatwia bezkarność sprawcom przestępstw. W konkluzjach żądano uproszczenia i przyspieszenia postępowania oraz przepisów bardziej elastycznych z punktu widzenia organów procesowych.

W rezultacie projekt został poddany rewizji, w zasadzie w kierunku odpowiadającym żądaniom praktyki, zarówno przez specjalną komisję powołaną z inicjatywy Ministra Sprawiedliwości, jak i przez samego Ministra.

Po wejściu Kodeksu w życie naciski praktyki i – szerzej – przeciwników liberalizacji procedury karnej nie ustawały, prowadząc do kilku **nowelizacji** w latach 1932 i 1938.

Zmiany przyjęte tymi nowelami zmierzały przede wszystkim do przyspieszenia postępowania przez ograniczenie zasady bezpośredniości, utrudnienie zaskarżania wyroków, wyeliminowanie czynnika obywatelskiego, rozszerzenie orzekania jednoosobowego, ograniczenie uprawnień pokrzywdzonego i wzmocnienie pozycji prokuratora. Ogólnie nowelizacje były podporządkowane hasłom dość jednostronnie pojmowanego wzmocnienia walki z przestępczością i oszczędności.

- 5 W prasie prawniczej i podczas głośniego w tym czasie III Zjazdu Prawników Polskich (Katowice 1936) domagano się jednak – chociaż wyraźne też były głosy przeciwne – dalej idących reform, m.in. zniesienia instytucji sędziego śledczego, przekazania całego postępowania przygotowawczego prokuratorowi, zniesienia apelacji z pozostawieniem tylko kasacji z jej wąskimi podstawami, wprowadzenia zasady oportunisty, a nawet wprowadzenia wyroków nieokreślonych. Wybuch wojny

Rozdział I

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

§ 1. Pojęcia podstawowe

Literatura: *Artes serviunt vitae, sapientia imperat*; Berutowicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1974; Bieńkowska E., *Europejski Trybunał Sprawiedliwości o mediacji w sprawach przemocy w rodzinie*, Prok. i Pr. 2012/4; Bieńkowska E., *Mediacja w sprawach karnych*, Warszawa 2011; Bieńkowska B., *O przedmiocie procesu karnego (na tle zasady kontradiktoryjności)*, PiP 1994/2; Bieńkowska E., *O unormowaniu mediacji w sprawach karnych*, Prok. i Pr. 2012/1; Bieńkowska E., Czarnecka-Działuk B., Wójcik D., *Postępowanie mediacyjne w nowej kodyfikacji karnej [w:] Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze*, Warszawa 1998, z. 14; Bieńkowska E., Kulesza C., *Europejskie standardy kształtowania sytuacji ofiar przestępstwa*, Białystok 1997; Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1999; Buchała K., *Prawo karne materialne*, Warszawa 1980; Buchała K., Zoll A., *Kodeks karny. Część ogólna*, Kraków 1998; Buelow O., *Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen*, Giessen 1868; Choromańska A., *Mediacja w zmienionym modelu postępowania karnego*, Prok. i Pr. 2016/4; Cieślak M., *O pojęciu przedmiotu procesu karnego i w sprawie tzw. „podstawy procesu”*, PiP 1959/8–9; Cieślak, *Polska procedura*; Cieślak M., *Postępowanie karne. Zarys instytucji*, Warszawa 1982; Cieślak M., *Zagadnienie stosunków karnoprosesowych*, „Archivum Iuridicum Cracoviense” 1970/12; Daszkiewicz W., *Dobrowolne poddanie się karze (de lege ferenda)*, PiP 1993/5; Daszkiewicz W., *Pojednanie, ugoda i mediacja w procesie karnym. Zagadnienia procesowe [w:] Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze*, Warszawa 1998, z. 8; Daszkiewicz, *Proces*; Daszkiewicz, *Proces II*; Daszkiewicz W., *Proces karny. Część ogólna*, Toruń 1976; Daszkiewicz W., *Proces karny. Część ogólna*, Poznań 1996; *Ewolucja polskiego wymiaru sprawiedliwości; Fiat iustitia pereat mundus; Funkcje procesu karnego*; Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2008; Glaser, *Proces*; Glaser, *Zarys*; Gorczyńska A., *Mediacja w postępowaniu przygotowawczym*, Prok. i Pr. 2007/6; Grajewski i inni, *Prawo karne procesowe*; Gronowska B., *Idea pojednania sprawcy przestępstwa z jego ofiarą – uwagi na tle doświadczeń amerykańskich i angielskich*, Probl. Praworz. 1989/5; Grzegorzczuk, *Kodeks*; Grzegorzczuk, *Kodeks*, 2014; Grzegorzczuk, K.p.w.; Grzegorzczuk T., *Zmiana postanowienia o przedstawieniu zarzutów w postępowaniu karnym*, ZNASW 1973/2–3; Jagiełłowicz Ł., *Konstytucyjny system źródeł prawa a status prawny jednostki w postępowaniu karnym*, Prok. i Pr. 2012/11; Kaftal A., *Prawomocność wyroków sądowych w polskim prawie karnym procesowym*, Warszawa 1975; Kalinowski, *Proces*; Karaźniewicz J., *Zapobieganie przestępczości za pomocą środków przewidzianych w prawie karnym procesowym [w:] ...ale prawdy szukaj w czynie. Złota Księga Prof. dr hab. dr h.c. Brunona Hołysty*, red. B. Sygit, Łódź 2015; Kąkol C., *Dlaczego kieruję sprawy do postępowania*

w postępowaniu przygotowawczym, Prok. i Pr. 2005/11; Zbrojewska M., *Sposoby konsensualnego rozstrzygnięcia spraw karnych w wybranych krajach Europy*, Pal. 2000/3; Ziemiński Z., *O metodzie analizowania „stosunku prawnego”*, PiP 1967/2; Ziemiński Z., *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa 1980.

I. Prawo karne w szerokim znaczeniu obejmuje prawo karne materialne, prawo karne procesowe oraz prawo karne wykonawcze. 74

Przez prawo karne w znaczeniu **ogólnym** rozumie się niekiedy tylko prawo karne materialne i procesowe. Z kolei ujmując szeroko **prawo karne procesowe**, obejmuje się nim także **prawo karne wykonawcze**, ale wówczas trzeba pamiętać, że tylko **część** tego prawa zawiera normy **procesowe**; poza tym występuje w jego ramach wiele norm o innym charakterze, a wśród nich zespół norm zwany prawem penitencjarnym (Daszkiewicz, *Proces*, s. 16–19; Waltoś, *Proces*, s. 19–21).

Prawo karne materialne (nazywane najczęściej **prawem karnym**, w węższym, ścisłym rozumieniu) określa czyny zabronione pod groźbą kary, stanowiące przestępstwa, oraz skutki prawne w postaci kar i środków karnych, stosowanych w związku z naruszeniem prawa karnego, a także normuje zasady odpowiedzialności za ich popełnienie (K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1980, s. 27 i n.; L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2008, s. 1 i n.; *Uzasadnienie k.k.*, s. 117 i n., 135 i n., 143 i n.; K. Buchała, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna*, Kraków 1998, s. 7–9, 10–14; A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, Gdańsk 1999, s. 15 i n.). 76

II. Zastosowanie przewidzianych w prawie karnym materialnym kar, środków karnych oraz innych prawnych konsekwencji wobec osób pociąganych do odpowiedzialności wymaga uprzedniego wszechstronnego wyjaśnienia okoliczności sprawy, ustalenia rzeczywistego przebiegu zdarzeń, stwierdzenia, czy popełniony został czyn zabroniony i czy osoba ścigana (oskarżana) jest sprawcą zarzucanego jej czynu – dokonywane jest zaś przez powołane do tego organy państwowe, w toku odpowiednio unormowanego postępowania karnego, czyli procesu karnego (S. Waltoś, *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego*, ZNUJ 1977/74). 77

Nazwy te traktowane będą w dalszych wywodach jako **synonimiczne**, a więc zamienne, chociaż w literaturze procesowej bywają one rozumiane w sposób **po części różnicowany**. Rezerwuje się na przykład nazwę „proces” dla całej działalności zmierzającej do realizacji prawa karnego materialnego, a terminem „postępowanie” określa się tylko jego części (fragmenty, etapy), wskazując postępowanie przygotowawcze czy postępowanie odwoławcze; chociaż nie do końca konsekwentnie, mówi się bowiem najczęściej na przykład o postępowaniu (a nie o procesie) w sprawach z oskarżenia prywatnego, a przecież obejmuje ono **całą** działalność zmierzającą do rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności prawnej oskarżonego. 78

- 79 Nie kwestionując możliwości różnicowania zakresu pojęciowego nazw „postępowanie” i „proces”, a w tych ramach także preferowania nazwy „proces” dla określenia działań skierowanych na urzeczywistnienie prawa karnego materialnego, wypadnie zwrócić uwagę m.in. na to, że i wówczas na przykład postępowanie przygotowawcze czy postępowanie odwoławcze **będzie jednocześnie procesem**, mianowicie jego częścią, z drugiej zaś strony istotne znaczenie ma fakt, że podstawowy akt normujący tę dziedzinę prawa nosi nazwę „**Kodeks postępowania karnego**”, termin „**proces**” zaś znajduje w nim zastosowanie w istocie tylko jako przymiotnikowe określenie czynności tego postępowania (zob. dział IV zatytułowany „Czynności procesowe”, rozdział 13 „Porządek czynności procesowych” oraz kilka innych przepisów, np. art. 122, 211, 212 czy art. 9 Przepisów wprowadzających Kodeks postępowania karnego) oraz w dziale XIV „Koszty procesu”.
- 80 Również **program studiów** przewiduje jako przedmiot nauczania „**postępowanie karne**”, chociaż ten ostatni argument nie może być przeceniany; z równym powodzeniem można by przyjąć nazwę „proces karny” [ale zmiana taka nie mogłaby równolegle dotyczyć **postępowania cywilnego** ze względu na odmienne po części rozumienie tam postępowania procesowego (procesu) i występujące obok niego **postępowanie nieprocesowe**, poprzednio noszące nazwę „**postępowanie niesporne**” – zob. W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1999, s. 21 i n.; W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1974, s. 16 i n., 307 i n.]. Stosując się zaś do konwencji określania innych przedmiotów „karnych”, logiczna byłaby nazwa „prawo karne procesowe”.
- 81 Odnotować jednak trzeba pogląd, że nazwa „Kodeks postępowania karnego” i zwrot w programie studiów „postępowanie karne” to skróty myślowe, gdyż w istocie chodzi o prawo karne procesowe (M. Cieślak, *Postępowanie karne. Zarys instytucji*, Warszawa 1982, s. 8). Świadczyłyby to wszakże nie tyle o skrócie myślowym, ile o pewnym błędzie terminologicznym lub pojęciowym. W każdym razie w obu sytuacjach mówi się o **postępowaniu**, a nie o „Kodeksie procesu karnego” czy o „procesie karnym” jako przedmiocie nauczania, co ostatecznie stanowi jeszcze jeden argument, że **ogólna nazwa „postępowanie karne” może być traktowana jako równorzędna nazwie „proces karny”**.
- 82 Pamiętać wreszcie trzeba, że mianem **procesu** określa się dość często, zwłaszcza w języku potocznym, samą **rozprawę**, mówiąc na przykład, iż przed sądem okręgowym rozpoczął się proces w sprawie o zabójstwo Jana Z.; rozprawa wszakże jest właściwie tylko częścią – szerzej rozumianego i oczywiście wcześniej wszczętego – procesu czy postępowania (por. Cieślak, *Polska procedura*, s. 9 i n.; Waltoś, *Proces*, s. 20, 21; Daszkiewicz, *Proces*, s. 15 i n.).

Przypomina się też, że w **dawnej polszczyźnie prawniczej** odpowiednikiem – a w istocie poprzednikiem – nazwy „proces”, będącej wyrazem pochodzenia łacińskiego (pisanym wówczas jako *process*), był polski wyraz „postępek”, pojawiający się na przykład w tytule opracowania B. Groickiego z 1629 r.: „[...] Postępek sądów

około karania na gardle [...]” (zob. Kmiecik, Skrętowicz, *Proces*, s. 21, 22 oraz s. 17 i n.; zob. też W. Broniewicz, *Postępowanie...*, s. 21, 22 i n.). Na marginesie zagadnienia można powiedzieć, że z historycznego punktu widzenia, a zwłaszcza wobec dawnych realiów językowych, w nazwie ustawy karnoprocesowej wolno wyobrazić sobie użycie wyrazu „porządek” (porządek postępowania karnego), jak np. w niemieckiej nazwie tej ustawy: Strafprozessordnung, podczas gdy ustawa karnomaterialna nazwana jest Strafgesetzbuch; opracowanie A. Korowickiego z 1831 r. zatytułowane zostało „Porządek sądowy kryminalny [...]”.

Z tych względów – a także dlatego, że w tym przypadku krępowanie różnymi zakresami pojęciowymi i zmuszanie niejako do unikania jako ogólnego terminu nazwy „postępowanie karne” **utrudniałoby** wypowiedzanie się o tej gałęzi prawa zarówno **przedstawicielom teorii**, jak i **praktyki**, a z pewnością **nie ułatwiałoby studentom nauki tego przedmiotu** – podtrzymać wypadnie wcześniejsze założenie, iż **nazwy „postępowanie karne” oraz „proces karny”, stosowane w znaczeniu ogólnym, mają charakter synonimiczny**. W dalszych częściach podręcznika określenia te będą używane wymiennie.

III. Postępowanie karne w jego istocie postrzega się zarówno z punktu widzenia **czynności**, jak i **stosunków prawnych**, preferując zazwyczaj jedno z tych założeń jako bardziej właściwe.

83

Ujmowanie postępowania karnego jako stosunku prawnego było najwcześniejsze, zrodziło się na gruncie cywilistycznym i zostało wyłożone przede wszystkim w pracy O. Buelowa (*Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen*, Giessen 1868). Według tego autora **prawnie określone uprawnienia i obowiązki** przysługujące sądowi i stronom procesowym i obciążające je kształtują ich wzajemne powiązania i zależności, tworząc **w swym całości kształcie stosunek prawny**; proces jest stosunkiem prawnym stopniowo postępującym i rozwijającym się. **Koncepcja ta została następnie przeniesiona na grunt procesu karnego**.

Chociaż należy **odrzuć** pogląd, że proces stanowi **jednolity (jeden) stosunek prawny**, to nie ulega wątpliwości, iż stosunki procesowe jako elementy procesu mają nader istotne znaczenie. W doktrynie nadal wypowiedzane są poglądy, których sens wyraża się w ujmowaniu postępowania karnego jako ogółu stosunków procesowych między organami i pozostałymi uczestnikami procesu, występującymi w działalności określonej przez prawo karne procesowe.

Bardziej wszakże **właściwe wydaje się traktowanie postępowania karnego przede wszystkim jako ogółu czynności dokonywanych przez uczestników procesu**. Akcentuje się w ten sposób, że **proces jest ruchem**, podkreśla się jego **dynamikę**. Ponadto **czynności procesowe są pierwotne**, dopiero one (i niekiedy zdarzenia procesowe) powodują powstawanie, zmiany (przekształcanie) i wygasanie stosunków procesowych (Daszkiewicz, *Proces*, s. 16, 17; zob. też Cieślak, *Polska procedura*, s. 9 i n.).

84

Polskie postępowanie karne to znany i ceniony od lat podręcznik autorstwa wybitnych procesualistów Tomasza Grzegorzcyka i Janusza Tylmana. Jubileuszowe 10. wydanie zostało zaktualizowane i uzupełnione przez zespół pracowników Katedry Postępowania Karnego i Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego.

Podręcznik stanowi kompendium wiedzy o postępowaniu karnym. Zaprezentowano w nim dorobek nauki prawa karnego procesowego oraz propozycje rozstrzygnięcia kwestii spornych w doktrynie i judykaturze, co może być pomocne w praktyce stosowania prawa. Stan prawny, uwzględniający najnowsze zmiany legislacyjne, został uzupełniony orzecznictwem Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych oraz Trybunału Konstytucyjnego, a także literaturą przedmiotu.

Podręcznik jest przeznaczony przede wszystkim dla studentów prawa, będzie on przydatny również aplikantom sądowym, prokuratorskim, adwokackim i radcowskim, a ponadto praktykom.

9788382866384 W10P01

ISBN 978-83-8286-638-4

9 788382 866384

ZAMÓWIENIA:

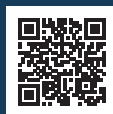
INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

Czytaj także

w aplikacji Smarteca

119 zł (w tym 5% VAT)